

ONDERNEMERSVERTROUWEN INGESTORT

Conjunctuurenquête Nederland
Tweede kwartaal 2020

eib
Economisch Instituut
voor de Bouw

MKB
Nederland

V N O N C W

KVK

Voorwoord

Dit rapport bevat de belangrijkste uitkomsten van de Conjunctuurenquête Nederland van het tweede kwartaal 2020.

De Conjunctuurenquête Nederland brengt voor het Nederlandse bedrijfsleven vier keer per jaar de belangrijkste ontwikkelingen en verwachtingen in kaart, uitgesplitst naar regio, bedrijfstak en bedrijfsgrootte. De resultaten vormen de basis voor het ondernemersvertrouwen. Deze samenvattende stemmingsindicator geeft de richting aan waarin de Nederlandse economie, specifieke bedrijfstakken of regio's zich waarschijnlijk zullen ontwikkelen.

Samenwerking

De Conjunctuurenquête Nederland is een gezamenlijk onderzoek van het CBS, KVK, EIB, MKB Nederland en VNO-NCW, met de steun van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Doel van de samenwerking is completere informatie over het niet-financiële bedrijfsleven te vergaren tegen minder administratieve lasten.

Saldo's

Deze rapportage werkt met saldo's. Een saldo ontstaat door het percentage ondernemers dat zijn ervaring of verwachting als negatief ziet, af te trekken van het percentage dat een positieve ervaring of verwachting meldt. Als bijvoorbeeld 10 procent van de ondernemers een dalende omzet had en 20 procent een stijgende omzet, ontstaat een saldo van +10 procent. Het saldo geeft in één oogopslag weer of de stemming onder ondernemers positief of negatief is en in welke mate.

Seizoenpatronen

Bij de interpretatie van de cijfers dient rekening te worden gehouden met seizoeninvloeden. Deze spelen bij sommige variabelen een rol, zoals bij omzetten in de landbouw en horeca. Om een uitkomst in een beter perspectief te kunnen plaatsen, verdient een vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder om die reden de voorkeur boven

een vergelijking met een kwartaal eerder. Voor het samenstellen van de indicatoren van het ondernemersvertrouwen, worden de onderliggende variabelen wél gecorrigeerd voor seizoenpatronen. Hierdoor kan het vertrouwen elk kwartaal worden vergeleken met een eerder kwartaal.

Het niet-financiële bedrijfsleven

Het niet-financiële bedrijfsleven is een samentelling van secties A Landbouw, bosbouw en visserij, B Winning van delfstoffen, C Industrie, F Bouwnijverheid, G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's, H Vervoer en opslag, I Logies-, maaltijd- en drankverstreking, J Informatie en communicatie, L Verhuur van en handel in onroerend goed, M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening, N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening, R Cultuur, sport en recreatie, S Overige dienstverlening.

Waarneemperiode

De gegevens voor deze publicatie zijn verzameld in de maand april 2020.

Dit rapport is gepubliceerd op 15 mei 2020. Het rapport van de Conjunctuurenquête derde kwartaal 2020 wordt naar verwachting op 13 augustus 2020 gepubliceerd op ondernemersplein.kvk.nl/coen.

Alle cijfers die in deze Conjunctuurenquête Nederland staan, zijn te vinden op opendata.cbs.nl.

Ondernemersvertrouwen ingestort aan begin tweede kwartaal

Door de coronacrisis is het ondernemersvertrouwen, de stemmingsindicator van ondernemend Nederland, abrupt gedaald. Het ondernemersvertrouwen komt in het tweede kwartaal uit op -37,2. De daling was niet eerder zo sterk. Ook het niveau is sinds het dieptepunt van de financiële crisis en het begin van de meting in 2008 niet eerder zo sterk negatief geweest.

Het ondernemersvertrouwen is in alle sectoren negatief en fors gedaald ten opzichte van vorig kwartaal. Over de afgelopen 12 jaar was het langjarig gemiddelde 1,3. In het tweede kwartaal van 2020 duiken we daar ver onder. In de bouw is het vertrouwen met -10,6 relatief gezien nog het hoogst. Door de lange doorlooptijden in de bouw krijgt deze sector pas later in de conjunctuurcyclus te maken met de effecten van een crisis. Onder de ondernemers in de horeca is het sentiment met -84,3 buitengewoon negatief. Zij ervaren als een van de eersten de effecten van de maatregelen tegen het coronavirus.

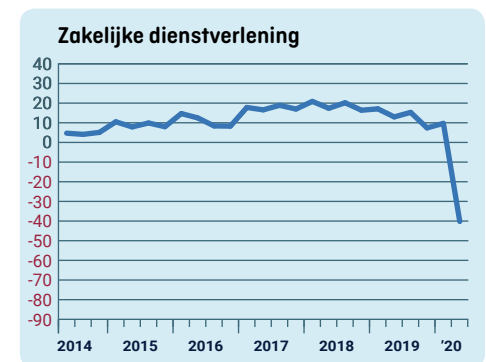
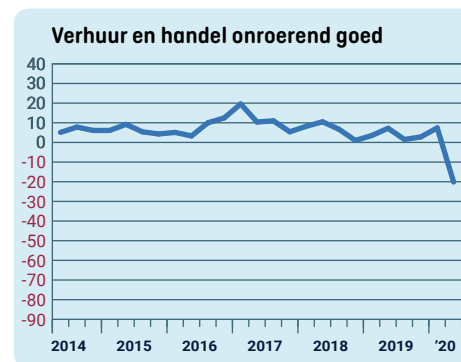
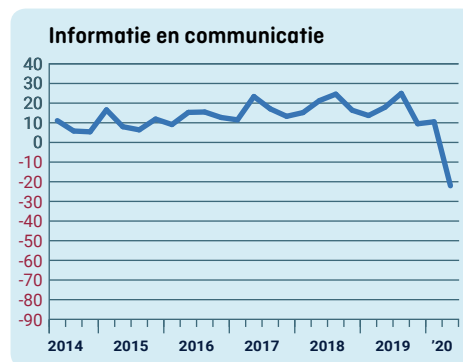
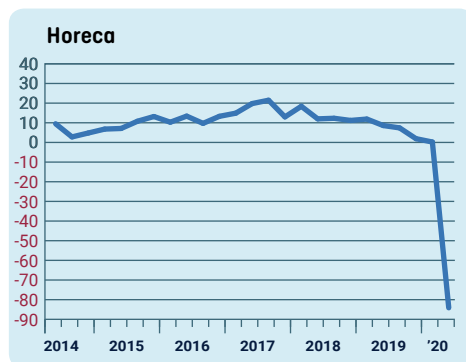
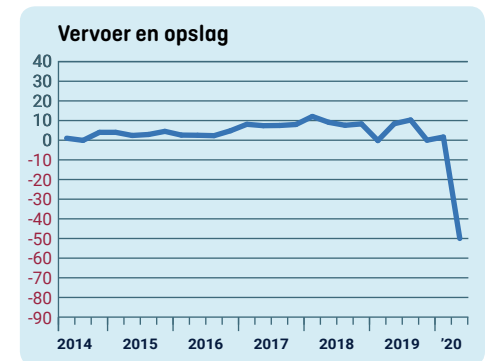
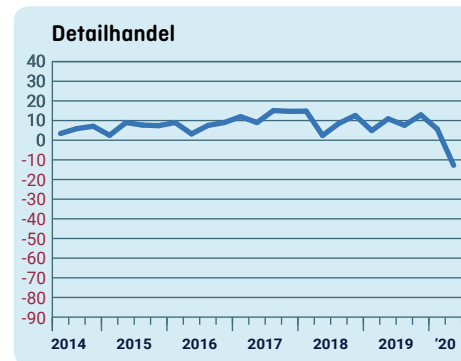
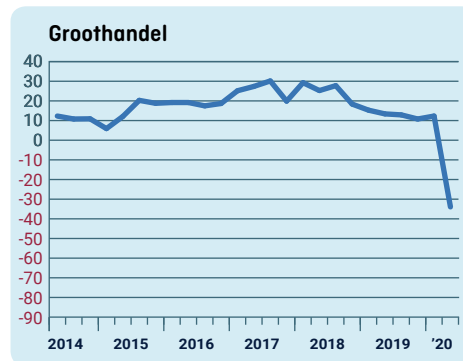
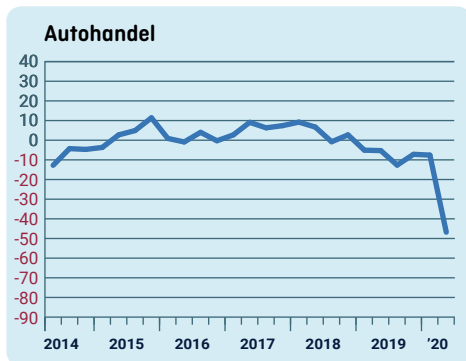
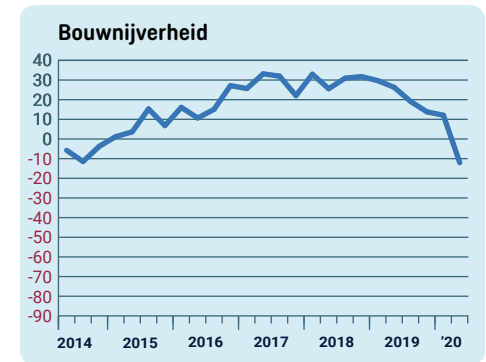
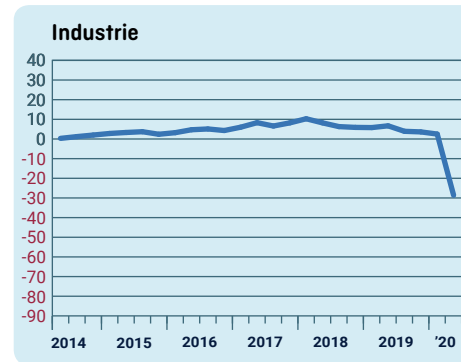
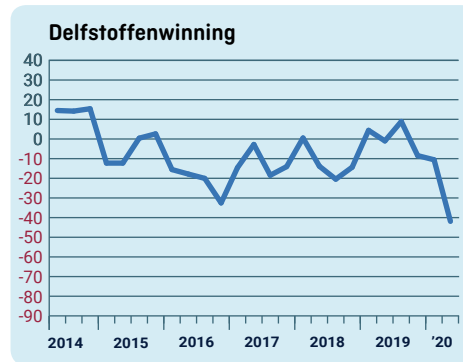
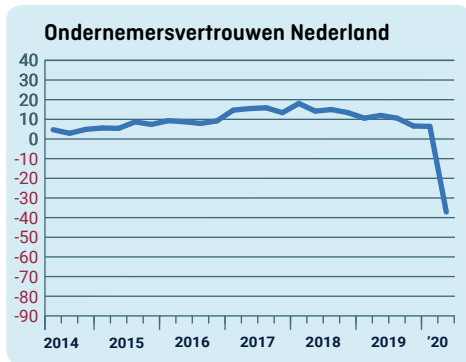
Verder in deze rapportage

Vertrouwen in alle sectoren onder nulpunt	5
Dashboard kleurt rood	7
Belemmeringen bij het ondernemen	8
Ondernemer detailhandel voorziet omzetafname	9
Economisch klimaat vervoer en opslag naar dieptepunt	9
Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie	10

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op [StatLine](#).

Ondernemersvertrouwen per sector Uitkomsten tweede kwartaal 2020

Vertrouwen in alle sectoren onder nulpunt

Het ondernemersvertrouwen, de stemmingsindicator van het Nederlandse bedrijfsleven, staat in het tweede kwartaal op -37,2. Door hoofdzakelijk de coronacrisis komt het vertrouwen 43,6 punten lager uit dan drie maanden geleden en komt hiermee op het laagste niveau sinds het begin van de meting in 2008. Tussen de sectoren zijn de verschillen groot, maar ligt in het tweede kwartaal het niveau overal ver onder het nulpunt.

Het ondernemersvertrouwen is in alle sectoren abrupt gedaald en negatief. Toch zijn de verschillen tussen sectoren groot. Ondernemers in de bouw zijn relatief gezien het minst negatief (-10,6), samen met de detailhandel (-12,8). Het meest negatief zijn de ondernemers in de horeca (-84,3), gevolgd door ondernemers in vervoer en opslag (-50,1).

Bouw en detailhandel sectoren met het hoogste vertrouwen

Ondanks een daling van 24,2 punten in het tweede kwartaal van 2020, zijn de ondernemers in de bouw met een vertrouwen van -10,6 het minst negatief van alle sectoren. Door de lange doorlooptijden in de bouw krijgt deze sector pas later in de conjunctuurcyclus te maken met de effecten van een crisis. Van de drie indicatoren waaruit het ondernemersvertrouwen in deze sector is opgebouwd is de verwachte personeelssterkte het hardst gedaald.

Net als in de bouw is het vertrouwen in de detailhandel (-12,8) negatief, maar relatief

hoog. Het vertrouwen in de detailhandel is met 18,5 punten het minst gedaald ten opzichte van het kwartaal eerder. Dit komt door de toename van het aantal ondernemers dat omzetgroei ziet in de afgelopen drie maanden, één van de indicatoren waaruit het ondernemersvertrouwen is opgebouwd. Voor het tweede kwartaal verwachten ondernemers een omzetzakelijkheid.

Vertrouwen horeca op het laagste niveau

De ondernemers in de horeca zijn het meest pessimistisch gestemd. De sluiting van de horeca als één van de maatregelen in de aanpak van het coronavirus is hier debet aan. Het sentiment in deze sector kwam aan het begin van het tweede kwartaal uit op -84,3. Het is het laagste niveau sinds het begin van de meting in 2008. Ten opzichte van het vorige kwartaal (0,2) is het vertrouwen met 84,5 punten gedaald, de sterkste daling ooit gemeten in de COEN. Deze forse afname is terug te zien in alle deelindicatoren, zowel in het saldo van de gerealiseerde en verwachte omzet als in het saldo van het economisch klimaat in de afgelopen drie maanden.

Vertrouwen vervoer en opslag bereikt dieptepunt

Net als in de horeca, is het sentiment onder ondernemers in vervoer en opslag laag. Het ondernemersvertrouwen daalde van 1,6 naar -50,1. Dit is ook voor deze sector het laagste ondernemersvertrouwen en de sterkste daling sinds 2008. Hierbij speelt de fors verlaagde omzetverwachting een belangrijke rol. Ook het saldo over de omzetrealisatie is sterk afgenomen. Dit zou deels kunnen komen door importproblemen vanuit landen als China, waar het coronavirus zich als eerst verspreidde. Samen met het de realisatie van het economisch klimaat (ook een afname) zijn dit de indicatoren waaruit het ondernemersvertrouwen in deze sector is opgebouwd.

Dashboard Conjunctuurenquête Nederland

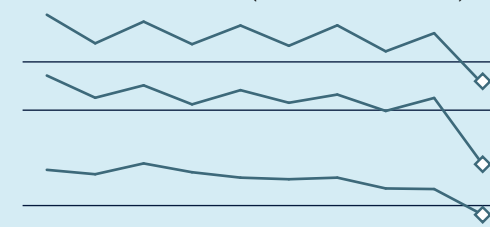
Uitkomsten vergeleken met een jaar eerder

Ontwikkelingen eerste kwartaal

◇ Saldo t.o.v. (vorig jaar)

Laatste 10 kwartalen (2018-1 t/m 2020-2)

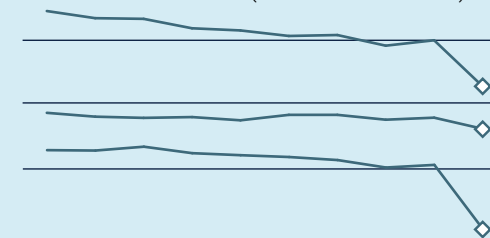

Beoordelingen van de ondernemer begin tweede kwartaal

◇ Saldo t.o.v. (vorig jaar)

Laatste 10 kwartalen (2018-1 t/m 2020-2)

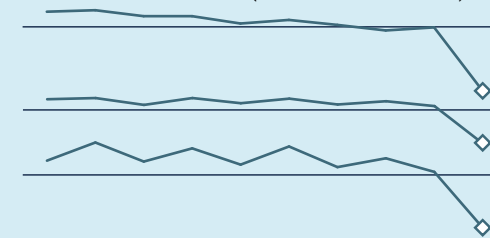

Verwachte ontwikkelingen tweede kwartaal

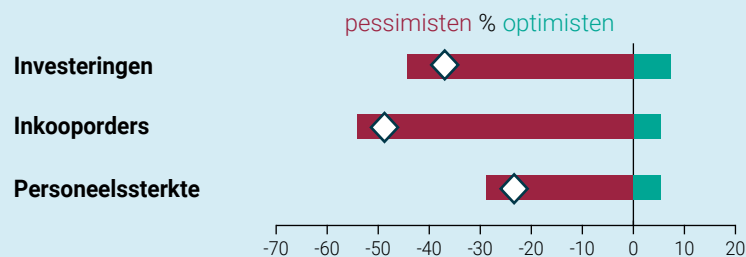

◇ Saldo t.o.v. (vorig jaar)

Laatste 10 kwartalen (2018-1 t/m 2020-2)

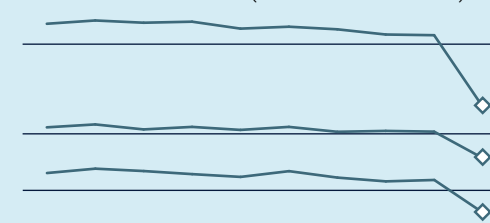

Verwachte bedrijfsvoering tweede kwartaal

◇ Saldo t.o.v. (vorig jaar)

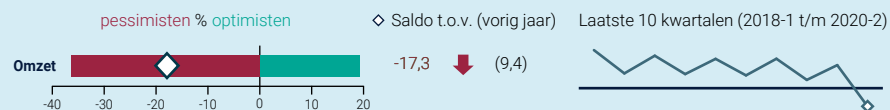
Laatste 10 kwartalen (2018-1 t/m 2020-2)

Dashboard kleurt rood

De abrupte daling van het ondernemersvertrouwen is terug te zien in het COEN-dashboard. Ondernemend Nederland is op alle fronten pessimistischer dan een jaar geleden. Daarbij hebben de negatief gestemde ondernemers ruimschoots de overhand op de positief gestemde ondernemers. Het dashboard kleurde niet eerder zo rood.

Ontwikkelingen eerste kwartaal

Hoe lees ik het Dashboard Conjunctuurenquête Nederland?

Onderwerp In de Conjunctuurenquête Nederland worden ondernemers naar hun oordeel gevraagd over verschillende onderwerpen. Er is een verschil tussen terugblikken op het vorige kwartaal en verwachtingen voor het huidige kwartaal. Hierdoor kan een onderwerp twee keer voorkomen in het dashboard. De koppen die boven de onderwerpen staan, geven aan of het om terugblikken of verwachtingen gaat. **Staafdiagram** (pessimisten/optimisten): de vragen over de onderwerpen in het dashboard kunnen de ondernemers beantwoorden met verbetering, verslechtering, of onveranderd. In deze grafiek is het percentage optimisten (ondernemers die verbetering zien/verwachten) afgezet tegen de pessimisten (zij die verslechtering zien/verwachten). De witte ruit geeft het saldo hiervan weer.

Saldo Het saldo is het verschil tussen het percentage optimisten en het percentage pessimisten, dat ook terug te zien is in het staafdiagram. Positieve waarden (meer optimisten dan pessimisten) worden groen weergegeven, negatieve saldi (meer pessimisten dan optimisten) worden rood weergegeven. **T.o.v. vorig jaar** Het saldo van hetzelfde onderwerp in hetzelfde kwartaal een jaar eerder is tussen haakjes weergegeven. Er is gekozen voor hetzelfde kwartaal een jaar eerder, om eventuele seizoeneffecten uit te sluiten. De groene pijl naar boven of rode pijl naar beneden geeft aan of er sprake is van respectievelijk een verbetering of verslechtering. **Lijndiagram** (laatste 10 kwartalen): per onderwerp wordt de ontwikkeling in de laatste 10 kwartalen weergegeven. Hierop is geen seizoencorrectie toegepast. De zwarte horizontale lijn is de nullijn. Het saldo in het laatste kwartaal is met een witte ruit weergegeven.

Winstgevendheid en omzet in eerste kwartaal gedaald

Bij per saldo 27 procent van de ondernemers daalde de winstgevendheid in het eerste kwartaal. Ook waren er meer ondernemers (per saldo 17 procent) die de omzet zagen dalen. Bedrijven waren relatief het minst negatief over de personeelssterkte. Per saldo zag slechts 5 procent van de ondernemers het personeelsbestand in het eerste kwartaal afnemen.

Ondernemer negatief over economisch klimaat

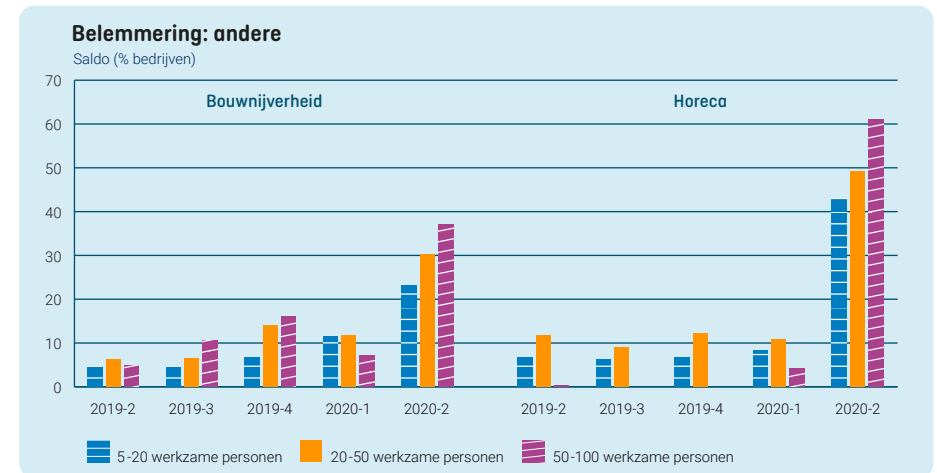
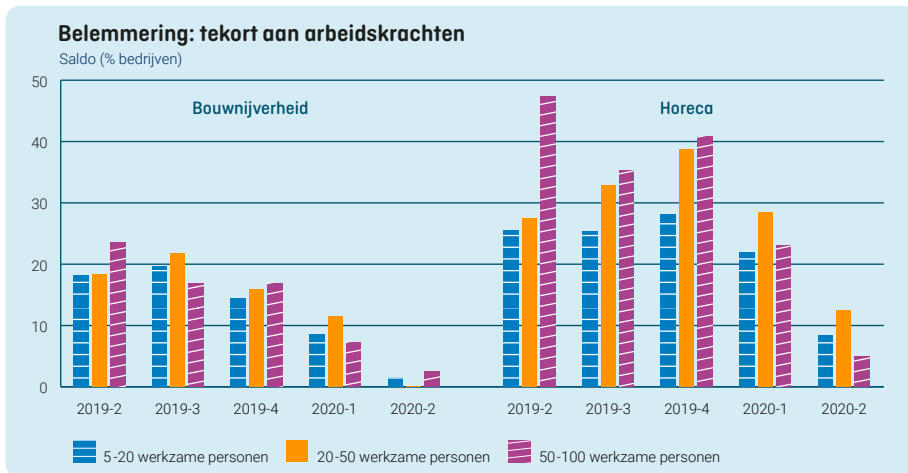
Per saldo zag ruim een derde van de ondernemers het economisch klimaat in het afgelopen kwartaal achteruitgaan. Gelet op de afzetverwachting worden de voorraden eindproduct aan het begin van het tweede kwartaal door meer ondernemers in de industrie en handel per saldo als te groot gezien. 30 procent van de ondernemers is negatief over de omvang van hun orderpositie.

Verwachtingen tweede kwartaal in mineur

Veel ondernemers zijn met een lager vertrouwen het tweede kwartaal ingegaan. Niet eerder voorzag per saldo bijna twee derde van de ondernemers een slechter economisch klimaat. Per saldo verwacht ruim de helft van de ondernemers een daling van de omzet. Dit geldt voor de buitenlandse omzet voor ruim een derde van de ondernemers.

De terugloop in activiteiten zorgt voor sombere verwachtingen. Per saldo verwacht bijna de helft van de ondernemers dit tweede kwartaal minder orders te plaatsen bij leveranciers. 23 procent van de ondernemers voorziet een kleiner personeelsbestand. Ook verwacht ruim 44 procent van de ondernemers minder te investeren in 2020 ten opzichte van 2019, tegenover ruim 7 procent die verwacht meer te investeren. Bijna de helft van de ondernemers verwacht dat de investeringen gelijk zullen blijven.

Belemmeringen bij het ondernemen

De belangrijkste belemmeringen die ondernemers in de regel kunnen ondervinden bij het ondernemen, zijn een tekort aan arbeidskrachten of productiemiddelen, financiële beperkingen of de weersomstandigheden. Nu zien we een andere factor die een heftigere impact heeft.

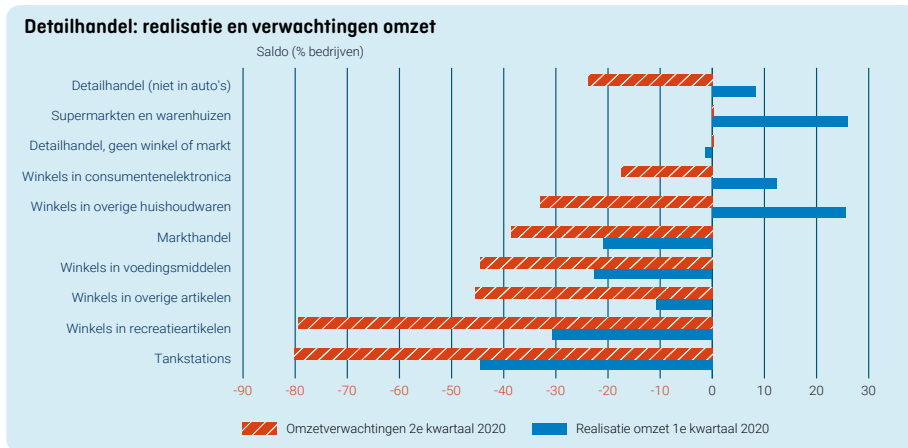
Belemmering door tekort aan arbeidskrachten fors minder genoemd

Dat beperkingen snel kunnen komen en verdwijnen illustreren de cijfers van de bouwnijverheid en horeca duidelijk. Deze sectoren maakten in 2019 een sterke groei door. Een belemmering voor die groei vormde het tekort aan personeel. Ongeacht de grootte van het bedrijf vormde het gebrek aan personeel in 2019 voor 15 tot 20 procent van de bouwbedrijven en 25 tot 40 procent van de horecabedrijven een belemmering voor de groei van het bedrijf. Dat beeld sloeg in 2020 drastisch om.

Coronacrisis vaakst genoemd als belemmering

Eind 2019 werd door ondernemers in de bouw voornamelijk de stikstof-/PFAS-problematiek als belemmering genoemd. In het tweede kwartaal is het de coronacrisis die de voornaamste belemmering oplevert. Door ondernemers in de horeca wordt deze belemmering het vaakst gemeld van alle bedrijfstakken. Veel horecabedrijven moeten nu, om de verspreiding van het virus te beperken, de deuren gesloten houden. Op dat moment is er geen tekort meer aan personeel, maar een overschot. Opmerkelijk daarbij is dat de coronamaatregelen meer worden gevoeld door de grotere bedrijven (50 tot 100 werkzame personen, 37 procent van de bouwbedrijven en 61 procent van de horecabedrijven) dan door de kleine bedrijven (5 tot 20 werkzame personen, 23 procent van de bouwbedrijven en 43 procent van de horecabedrijven). Dat lijkt ook het geval met het personeelstekort in 2019.

Ondernemer detailhandel voorziet omzetafname

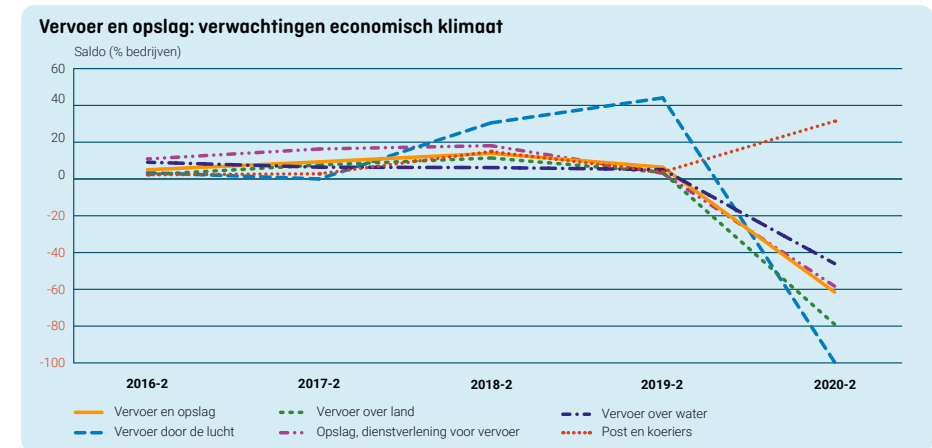

Een meerderheid van ondernemers in de detailhandel ziet de omzet van hun bedrijf groeien in het eerste kwartaal van 2020 ten opzichte van een kwartaal eerder. Mogelijk oorzaken hiervan zijn het hamstereffect bij supermarkten en de beslissing van consumenten om tijdens de lockdown kluswerk rondom en in het huis te doen. Daarentegen verwacht 44 procent van de ondernemers een omzetzakking in het tweede kwartaal, tegenover slechts 20 procent die een toename verwacht. Dit pessimisme is te wijten aan de hinder die ondernemers ondervinden door maatregelen tegen het coronavirus.

Verschillen tussen branches

Er zijn grote verschillen in de mate waarin branches van de detailhandel worden getroffen door de maatregelen. Door het advies vanuit de overheid om zoveel mogelijk thuis te blijven, is er minder verkeer op de weg en wordt er minder getankt. Hierdoor verwacht per saldo 80 procent van de ondernemers in tankstations een lagere omzet in het lopende kwartaal dan het vorige kwartaal. Ook over de omzetrealisatie zijn ondernemers in deze branche het sterkst negatief. Het minst geraakt lijken de supermarkten en warenhuizen en de detailhandel, geen winkel en markt (voornamelijk webshops).

Economisch klimaat vervoer en opslag naar dieptepunt

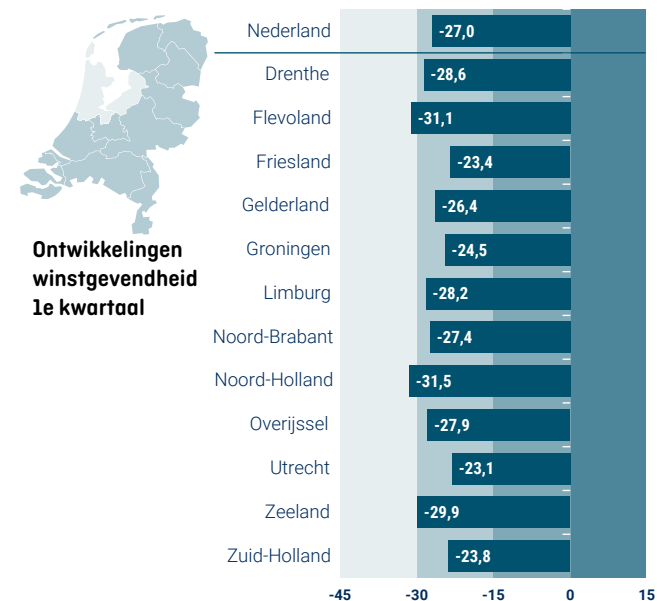
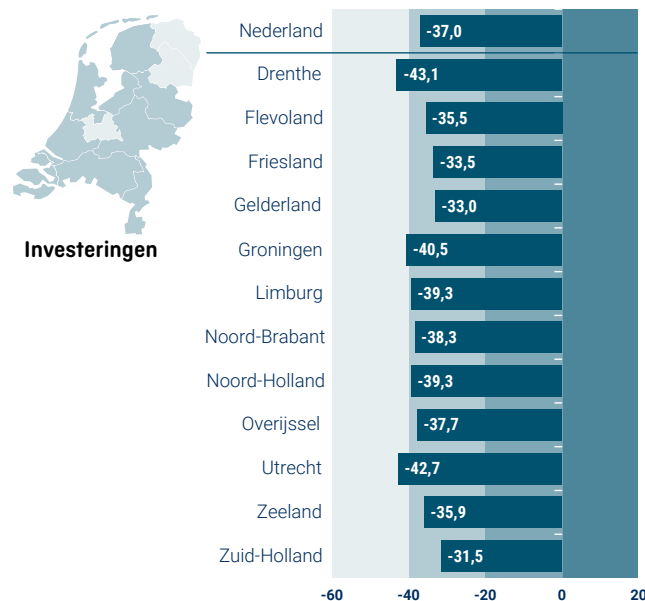
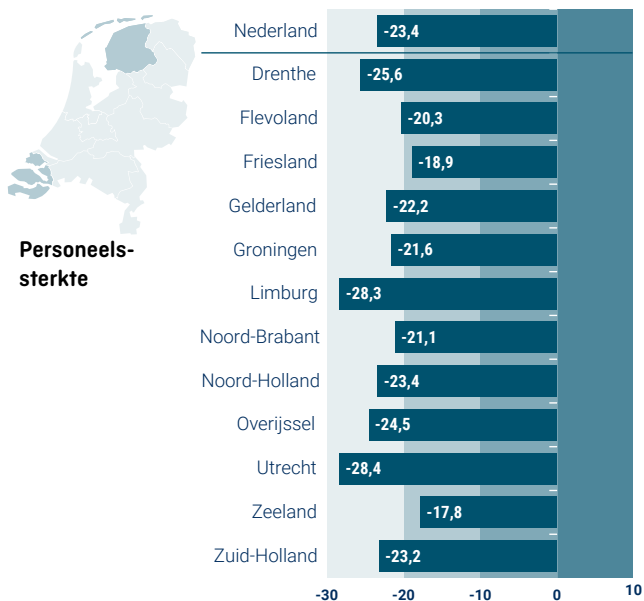
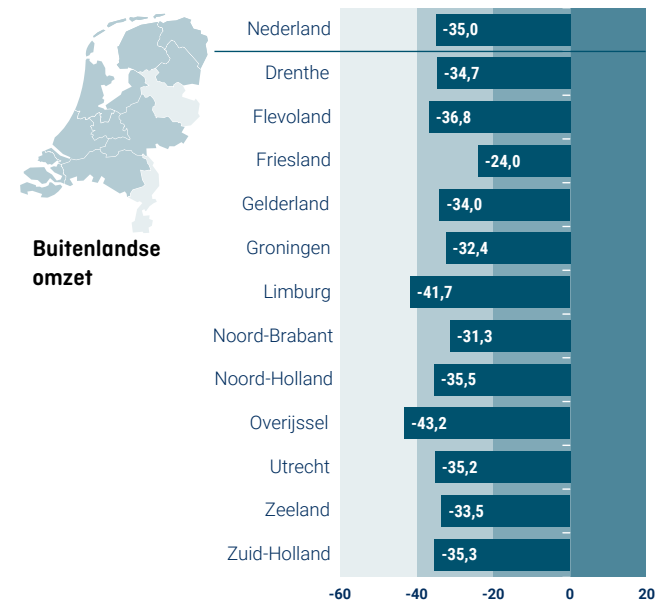
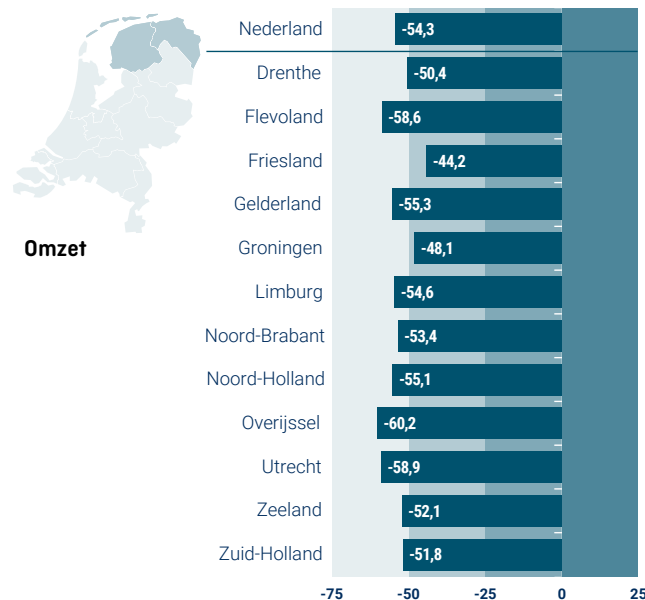
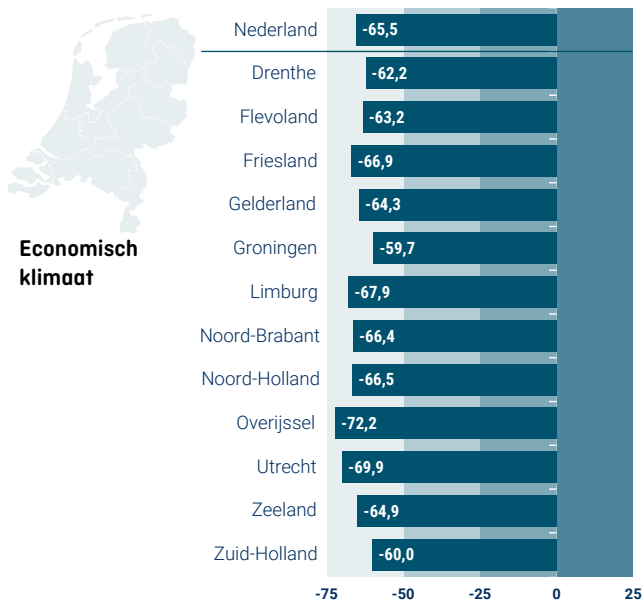

Sinds de start van de meting waren er binnen de vervoer en opslag niet eerder zoveel ondernemers die een verslechtering in het economisch klimaat verwachten in de komende drie maanden. 70 procent van de ondernemers voorziet een verslechtering en slechts 9 procent een verbetering ten opzichte van het eerste kwartaal. 21 procent van de ondernemers verwacht dat het economisch klimaat gelijk blijft.

Ondernemer in post- en koeriersbranche optimistisch

In tegenstelling tot ondernemers in de overige branches binnen de vervoer en opslag, zien ondernemers in de post- en koeriersbranche een verbetering van het economisch klimaat in het tweede kwartaal van 2020. Doordat veel consumenten als voorzorgsmaatregel tegen het coronavirus fysieke winkels mijden en in plaats daarvan internet aankopen doen, verwachten ondernemers een toename in de pakketbezorging. In het luchtvervoer zijn ondernemers het sterkst negatief. Maar liefst 99,6 procent van de ondernemers in deze branche verwacht een verslechterd economisch klimaat in het lopende kwartaal, terwijl dit een jaar eerder nog slechts 2 procent was, tegenover 46 procent die een verbetering verwachtte.

Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op [StatLine](#).

Ondernemers in Friesland minst negatief gestemd

De gevolgen van de coronacrisis zijn in alle provincies duidelijk zichtbaar. Voor alle indicatoren zijn de verwachtingen namelijk flink negatief. Wel laten de resultaten verschillen zien tussen de provincies. Bij de zes indicatoren die hier worden belicht zijn ondernemers uit Friesland over het algemeen het minst negatief. De ondernemers uit Overijssel daarentegen zijn het meest negatief.

De verslechtering van de verwachtingen in vergelijking met het eerste kwartaal, zijn het grootst in Noord-Holland gevolgd door Utrecht. In Friesland is de verslechtering het kleinst op afstand gevolgd door Drenthe.

Ondernemers in Overijssel en Utrecht negatief gestemd over economisch klimaat

Met saldi van respectievelijk -72,2 en -69,9 procent zijn ondernemers in Overijssel en Utrecht het meest pessimistisch over het economisch klimaat. De verschillen tussen de provincies zijn klein. Het minst negatief gestemd zijn de ondernemers in Groningen en Zuid-Holland met een saldo van -59,7 respectievelijk -60,0 procent. Het saldo voor heel Nederland komt uit op -65,5 procent.

Omzetverwachtingen in Friesland het minst negatief

In Friesland zijn ondernemers, net als in de andere provincies, negatief gestemd over de verwachte omzet in het tweede kwartaal, maar minder dan in de andere provincies. Per saldo verwacht 44,2 procent van de ondernemers in deze provincie dat de omzet in het huidige kwartaal kleiner zal zijn dan in het eerste kwartaal. In Overijssel zijn ondernemers met een saldo van -60,2 het sterkst negatief gestemd in hun omzetverwachtingen en landelijk verwacht per saldo 54,3 procent van de ondernemers een afname van de omzet.

Ondernemers in Friesland het minst negatief over exportverwachtingen

In Friesland zijn de ondernemers over de export, net zoals bij de binnenlandse omzet, het minst pessimistisch. Per saldo geeft 24,0 procent van de ondernemers in deze provincie aan dat zij verwachten minder te exporteren in het tweede kwartaal van 2020. Gemiddeld verwacht 35 procent van de ondernemers in Nederland een afname van de export.

In alle provincies zijn ondernemers negatief over de buitenlandse omzet. In Overijssel en Limburg zijn de ondernemers het meest negatief met een saldo van -43,2 respectievelijk -41,7 procent.

Verwachte afname personeel in alle provincies

In alle provincies verwachten ondernemers een kleiner personeelsbestand in het tweede kwartaal. Ondernemers in Zeeland zijn het minst pessimistisch gevolgd door de ondernemers in Friesland. Hier verwacht per saldo circa 19 procent van de ondernemers hun personeelsbestand in te krimpen. In Utrecht en Limburg verwacht circa 28 procent van de ondernemers een afname van het personeel.

Minder investeringen

Door ondernemers wordt over het algemeen een terugval verwacht van de investeringen dit jaar. In Drenthe en Utrecht is de stemming hierover het meest negatief, terwijl in Zuid-Holland de stemming het minst negatief is. Toch verwacht ook hier bijna één op de drie ondernemers dit jaar minder te gaan investeren.

Afname winstgevendheid

Ondernemers ervaren als gevolg van de crisis een afname van de winstgevendheid in het eerste kwartaal. Per saldo geeft 27 procent van de ondernemers een daling aan. In Utrecht, Friesland en Zuid-Holland onderging per saldo ongeveer 23 procent een daling. In Noord-Holland, Flevoland en Zeeland is dit circa 30 procent.

Kerntabel Ondernemersvertrouwen en Conjunctuurenquête Nederland

Ondernemersvertrouwen			
	2019 4e kwartaal	2020 1e kwartaal	2020 2e kwartaal
Totaal bedrijfsleven	6,6	6,4	-37,2
Delfstoffenwinning	-8,5	-10,6	-42,0
Industrie	3,6	2,5	-28,7
Bouwnijverheid	15,3	13,6	-10,6
Autohandel en -reparatie	-7,2	-7,6	-46,9
Groothandel	10,8	12,3	-34,0
Detailhandel	12,9	5,7	-12,8
Vervoer en opslag	0,0	1,6	-50,1
Horeca	1,9	0,2	-84,3
Informatie en communicatie	9,5	10,5	-22,1
Verhuur en handel onroerend goed	2,8	7,4	-20,2
Zakelijke dienstverlening	7,4	9,7	-40,3

Verwachtingen voor het tweede kwartaal <small>niet seizoengecorrigeerd saldo percentage bedrijven</small>			
	Omzet	Personeel	Economisch klimaat
Totaal bedrijfsleven	-54,3	-23,4	-65,5
Delfstoffenwinning	-73,9	-26,0	-51,4
Industrie	-50,3	-21,4	-65,6
Bouwnijverheid	-43,3	-19,5	-75,3
Autohandel en -reparatie	-81,6	-38,1	-81,8
Groothandel	-61,9	-20,0	-69,6
Detailhandel	-23,7	-10,1	-34,6
Vervoer en opslag	-62,6	-29,1	-61,5
Horeca	-88,9	-55,2	-86,4
Informatie en communicatie	-40,6	-16,2	-50,0
Verhuur en handel onroerend goed	-35,1	-3,2	-46,9
Zakelijke dienstverlening	-65,5	-26,9	-71,1

Colofon

Uitgave

Mei 2020

Dit rapport verschijnt ieder kwartaal op ondernemersplein.kvk.nl/coen.

Wilt u meer informatie?

Neem dan contact op met één van de COEN-partnerorganisaties:

www.cbs.nl

088 570 70 70 - info@cbs.nl

Ondernemersplein
Eén antwoord van de overheid

www.kvk.nl

088 585 15 85 - kennisdesk@kvk.nl

KVK

www.eib.nl

020 205 16 00 - eib@eib.nl

eib
Economisch Instituut
voor de Bouw

www.mkb.nl

www.vno-ncw.nl

070 349 03 49 - amirkhan@vnoncw-mkb.nl

MKB
Nederland
VNO NCW

Meer informatie?

Kijk op Statline. Hier treft u alle data uit deze uitgave aan conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten.

[Ondernemersvertrouwen naar bedrijfstak](#)

[Ondernemersvertrouwen naar provincie](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfstak](#)

[Conjunctuurenquête naar regio \(landsdeel/provincie/COROP\)](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfsgrootte](#)

Deze uitgave is te downloaden op:
ondernemersplein.kvk.nl/coen

